

NATIONALINDKOMST, NATIONALREGNSKAB OG NATIONALBUDGET

AF KJELD BJERKE

I.

HVIS man betragter udviklingen af statistiken f. eks. i de sidste halvt hundrede år, vil man se, hvorledes forskellige områder har haft deres højkonjunktur for derefter efterhånden ligesom at falde i lave.

Noget lignende gælder for hele det statistiske apparat, som man kort kan karakterisere ved nationalindkomsten. Det er utvivlsomt »the new look« på statistikens område, og nogle af de løvefødder og gesvejsning, som dette begrebsapparat er udstyret med i øjeblikket, vil sikkert falde væk, men tilbage vil stå en sund kerne, der ligesom megen anden statistik vil vise sig levedygtig.

Nationalindkomststatistiken og nationalindkomstteorien har haft en rivende udvikling i de sidste 10—15 år. Det er ikke så forfærdelig længe siden, at man kun interesserede sig for nationalindkomsten som en helhed. Man mente heri at have fundet et velstandsmål. Strængt taget var det kun en del af nationalindkomsten, som skulle give udtryk for velstandsudviklingen, nemlig konsumet, men da dette udgjorde en meget betydelig del af nationalindkomsten, blev begreberne ud fra dette synspunkt let synonyme.

Man interesserede sig også for nationalindkomsten som et mål for produktiviteten. Nationalindkomsten omregnet til faste priser sat i forhold til den produktive del af befolkningen, skulle give et udtryk for, hvorledes produktiviteten i samfundet udviklede sig. Man lukkede tilsyneladende øjnene for den udvanding af produktivetsbegrebet, der skete, når det overførtes fra de egentlige produktive erhverv til offentlige ydelser, huslejen, biografteatre og teatres produktive indsats m. v.

Det var dog først, da nationalindkomsten gik ind som et led i konjunkturanalysen, at den store interesse for begrebet viste sig. For ved konjunkturanalysen var det ikke den totale indkomst, der interesserede, men nationalindkomstens opdeling på konsum og investering, der kom i første række.

Der er en sideløbende udvikling i den generelle økonomiske teori og nationalindkomstteorien. I den økonomiske teori har Keynes og Stockholmskolen, som bekendt, givet de totale kategorier: nettoindkomst, konsum, opsparing og investering, en meget betydende plads, og i konsekvens heraf er nationalindkomstteorien blevet udviklet. Der foreligger dog endnu ikke fuldstændig afklarede begreber, så i fremtiden vil der også være et vidt virkefelt for økonomer og statistikere på dette område.

Ved således i stigende grad at interessere sig for opdelingerne er skridtet ikke langt til opstillingen af et egentlig nationalregnskab eller et økocirk-system, og har man først dette lagt nogenlunde fast, vil de sidste skridt være nationalbudgettet, hvor man forsøger at løse den vanskeligste opgave, at sige noget om fremtiden.

II.

De opgørelser over nationalindkomsten, som er foretaget af Det statistiske Departement, er baseret på den såkaldte produktionsstatistiske metode, som i korthed går ud på for de enkelte erhverv at bestemme nationalindkomsten som produktions-(salgs-)værdien af de frembragte varer og tjenesteydelser efter fradrag af de medgåede rå- og hjælpestoffers værdi. Summen af de således beregnede indkomster for de enkelte erhverv, de enkelte erhvervs bidrag, har man kaldt *bruttonationalproduktet*. Man har først og fremmest ved dette ord villet fremholde, at den produktionsstatistiske metode siger noget om varernes og tjenesteydelsernes værdi, det er varesiden, man har interesseret sig for. Nu er det ikke det samlede nationalprodukt, der interesserer mest, men som allerede nævnt særlig fordelingen på konsum, investering og eksportoverskud m. v. Det nationalprodukt, der danner udgangspunktet for Departementets opstillinger, er derfor nationalproduktet til markedspris, d. v. s. at i opgørelsen er medregnet de indirekte afgifter, medens derimod de forskellige pristilskud ikke indgår.

Fra dette begreb kan man derefter komme til flere andre relevante begreber, ved forskellige fradrag eller tillæg, således som det er vist i følgende oversigt.

Jeg skal kommentere de forskellige begreber. *Konsumet* omfatter både det egentlige varekonsum og forskellige tjenesteydelser. Også det offentlige forskellige ydelser vedrørende undervisning, den sociale administra-

tion, justits- og militærvæsen m. v. er opfattet som konsum. Ved *realinvestering* er forstået de fysiske investeringer, der sker inden for landets grænser, og ved *eksportoverskuddet* forstås endelig forskellen mellem betalingsbalancens løbende indtægter og udgifter, når bortses fra renter og dividender.

Hvis man fra nationalproduktet til markedspris fradrager de indirekte skatter og lægger de forskellige pristilskud til, fås det, man kalder *faktorindkomsten*. Denne svarer til aflønningen af produktionsfaktorerne. Regner man indkomsten brutto, indgår afskrivningerne i beløbet; regner man indkomsten netto, er afskrivningerne fradraget. Af denne indkomst må afgives noget til udlandet, i form af renter og dividender, medens der omvendt fra udlandet modtages renter og dividender. Hvis man derfor til faktorindkomsten lægger *finansindtægten* (nettorenter og -dividender), fås det, man kan kalde *nationalindkomsten til faktorpris*.

Under mere normale forhold vil dette begreb svare til samfundets (borgerne og det offentlige) indkomst, men i det øjeblik gaveydelse o. l. kommer til at spille en afgørende rolle, må disse indgå i billedet, således at gaver, modtaget fra udlandet, må forøge den disponible indkomst, medens gaver, afgivet til udlandet, vil formindske den. Man må derfor, når man befinder sig i en epoke med UNNRA- og Marshallhjælp, til nationalindkomsten lægge *udlandstransfereringerne*, d. v. s. nettogaverne fra udlandet. Hvis man dertil føjer de indirekte skatter og fradrager de forskellige pristilskud, som blev fradraget nationalproduktet til markedspris, kommer man derved endelig til det, som man kan kalde *den disponible indkomst*, det beløb, man efter engelsk og svensk terminologi er tilbøjelig til at kalde nationaludgiften. Ved at se på skemaet kan man herefter klargøre sig, hvorledes dette beløb må fordeles efter anvendelse. Det må for det første omfatte konsum, realinvestering og udførselsoverskud, de poster, der indgik i nationalproduktet til markedspris, men hertil er yderligere kommet finansindkomsten og transfereringerne. De sidstnævnte tre poster: udførselsoverskud, nettofinansindtægt og transfereringen, kaldes under eet *finansinvesteringen*. I øjeblikket er den for Danmarks vedkommende negativ og angiver udlandets bidrag til finansiering af realinvesteringen.

Når man således ved afgange og tilgange kan operere med forskellige indkomstbegreber, bliver det næste skridt, at man ønsker begrebsapparatet udvidet til en belysning af samspillet mellem de forskellige sektorer i samfundet, og man er da ovre i nationalregnskabet eller i økocirk-systemet.

III.

Nationalregnskabet er en talmæssig opstilling, der belyser hovedposterne i det økonomiske kredsløb.

Det drejer sig i modsætning til nationalbudgettet om en analyse af, hvad der er sket — en ex-post-analyse.

Den tekniske opstilling er det dobbelte bogholderis, således at enhver konto optræder som en indtægtspost på en sektor og en udgiftspost på en anden.

For 1947 foreligger i Statistiske Efterretninger nr. 25, 1948, en opstilling, som er anført på den følgende side.

Som det ses, findes der i opstillingen i alt 5 sektorer, hvoraf den første er en slags samlesektor — medens de følgende fire er specialektorer.

En ganske kort gennemgang af systemet vil vise, hvad man kan se af et sådant regnskab.

Den første kolonne belyser i et vist omfang de indkomstbegreber, som foran er gennemgået. Man kan dog f. eks. ikke af indtægtssiden alene udlede nationalproduktet, fordi nationalregnskabsopstillingen kræver, at man ikke indfører nettotal, f. eks. eksportoverskud, forskel mellem indirekte skatter og subsidier m. v. Dette er et minus ved opstillingen, hvilket Departementet har søgt at råde bod på ved at indføre de væsentligste indkomstbegreber direkte i opstillingen. Disse fremgår som en differens. F. eks. fremkommer bruttonationalproduktet som en forskel mellem de indtægter, der er opnået ved salg af varer til konsum, realinvesteringen og udførselen og udgiften til indførselen. Bruttonationalproduktet kan også beregnes som en sum af aflønningen af produktionsfaktorerne (løn, rente og overskud) plus afskrivninger og vedligeholdelse plus indirekte skatter m. v. og med fradrag af subsidierne. Af kontoen for nationalproduktet og nationalindkomsten kan af indtægtssiden ses bruttonationalproduktets anvendelse, når som nævnt indførselen af varer og tjenester opfattes som en negativ indtægt, medens udgiftssiden viser indkomstudbetalingerne og forholdet mellem nationalprodukt og nationalindkomst samt mellem brutto og nettobegreberne, forudsat ligeledes at subsidierne og renter og dividender fra udlandet betragtes som negative udgifter.

Den første af undersektorerne, *den private sektor*, belyser bl. a. den disponible indkomst indenfor denne sektor. Denne fremgår for 1947 af følgende opstilling:

	Mill. kr.
Løn, rente og overskud til private personer	13.887
Finansindtægt	35
Transfereringer, nemlig	
	Mill. kr.
Renter af indenlandsk offentlig gæld	+ 136
Sociale understøttelser	+ 870
Direkte personlige skatter	÷ 1.830
Gebyrer og bøder	÷ 175
I alt transferering	÷ 999
Disponibel indkomst	12.923

Denne indkomst anvendes enten til konsum eller opsparing. Konsumet er bestemt direkte og andrager 13.148 mill. kr., hvorefter den private opsparing skulle andrage $\div$ 225 mill. kr. Betydningen af, at den private opsparing således bestemmes som en differens, skal omtales nærmere i det følgende.

Ved opstillingen ovenfor er renten af den indenlandske gæld opfattet som en transferering. Det er muligvis mere rimeligt at behandle denne som en finansindtægt i lighed med renter og dividender i forhold til udlandet, idet det drejer sig om betaling for en modydelse, således at transfereringsbegrebet indskrænkes til sociale understøttelser, skatter o. l. samt gaver.

Indenfor *den offentlige sektor* er udgiftssiden særlig interessant, idet den belyser dels de realøkonomiske størrelser: konsum og opsparing, dels finansindtægten og transfereringer.

Sektoren *udlandets løbende mellemværende med Danmark* er en sammentrængt betalingsbalancopstilling, hvor overskuddet på den løbende betalingsbalance $\div$ 437 mill. kr. er det, der foran er kaldt finansinvesteringen og svarer til summen af udførselsoverskud ($\div$ 367 mill. kr.), nettofinansindtægt ($\div$ 70 mill. kr.) og transfereringer i forhold til udlandet (regnet = 0). Denne negative finansinvestering giver udtryk for de lån, vi har modtaget for at opretholde investeringsvirksomheden.

Endelig er der sektoren *opsparing og investering*, hvor nettorealinvesteringens finansiering særlig påkalder interesse. Denne fremgår af indtægtsiden og viser, at investeringen dels er finansieret gennem opsparingen (henholdsvis det offentlige, selskabernes og den private opsparing), dels af underskuddet på betalingsbalancen, den negative finansinvestering¹).

Et nationalregnskab som det skitserede har utvivlsomt mange fordele:

1. Det giver et godt overblik over de forskellige delstørrelser i den økonomiske sammenhæng, men i sig selv ikke nogen årsagsforklaring. Den må lægges ind i kommentarerne til tallene. Opstillingen vil ofte også gøre det lettere at få placeret de forskellige størrelser rigtigt i den økonomiske sammenhæng.

2. Systemet har utvivlsomt også visse pædagogiske fordele, som skyldes det under 1. nævnte.

3. Systemet vil ofte afdække eventuelle forglemmelser i tidligere opstillinger. Det tvinger en til, så vidt gør sig, at få alle poster med.

4. Da systemet både har en indtægts- og en udgiftsside, vil »huller« i statistiken kunne udfyldes gennem restberegninger.

1) Som det omtales i det følgende, er det en fordel at regne med bruttoinvesteringerne fremfor med nettoinvesteringerne, idet bruttoinvesteringerne kan bestemmes væsentligt mere nøjagtigt end nettoinvesteringerne, fordi en bestemmelse af afskrivningernes størrelse er meget usikker og problematisk. Dette medfører, at man sikkert i højere grad også burde beskæftige sig med begrebet bruttoopsparingen i stedet for (netto)opsparingen, selvom »bruttoopsparingen« ikke synes at have vundet hævd i teorien.

Nationalregnskab 1947.

	Konto for nationalprodukt og nationalindkomst		Den private sektor. Driftskonto		Den offentlige sektor. Driftskonto		Udlandets løbende mellemværende med Danmark		Opsparing og investering		Tilsammen	
	Indtægt Mill. Kr.	Udgift Mill. Kr.	Indtægt Mill. Kr.	Udgift Mill. Kr.	Indtægt Mill. Kr.	Udgift Mill. Kr.	Indtægt Mill. Kr.	Udgift Mill. Kr.	Indtægt Mill. Kr.	Udgift Mill. Kr.	Indtægt Mill. Kr.	Udgift Mill. Kr.
Konsum:												
Privat.....	1814	..	..	13148	..	..	..	..	..	..	13148	13148
Offentlig.....	13948	..	..	..	..	1948	..	..	..	..	1948	1948
Brutto-Investering:												
Privat.....	2726	..	..	..	..	..	..	..	2726	..	2726	2726
Offentlig.....	450	..	..	..	..	..	..	..	450	..	450	450
Udførsel af varer og tjenester....	2981	..	..	..	..	..	..	2981	..	..	2981	2981
Indførsel af varer og tjenester....	..	3348	..	..	..	..	3348	..	..	..	3348	3348
tilsammen...	21253	3348	..	13148	..	1948	3348	2981	..	3176	24601	24601
Brutto-nationalprodukt.....	17905											
Løn, rente og overskud:												
Til private personer.....	..	13887	13887	..	..	..	..	..	..	..	13887	13887
Selskabshenlæggelser.....	..	300	..	..	..	..	..	..	300	..	300	300
Selskabsskatter.....	..	150	..	..	150	..	..	..	..	..	150	150
Overskud af offentlig erhvervs- virksomhed.....	..	95	..	..	95	..	..	..	..	..	95	95
Beregnet rente af administrati- onsbygninger m. v.....	..	75	..	..	75	..	..	..	..	..	75	75
Afskrivninger og vedligeholdelse:												
Privat.....	..	1893	..	..	..	..	..	..	1893	..	1893	1893
Offentlig.....	..	310	..	..	..	..	..	..	310	..	310	310
Eksportafgifter.....	..	25	..	..	25	..	..	..	..	..	25	25
Indirekte skatter.....	..	1340	..	..	1340	..	..	..	..	..	1340	1340
Subsidier.....	..	240	..	..	..	240	..	..	..	..	240	240
tilsammen...	240	18075	13887	..	1685	240	..	..	2503	..	18315	18315
Brutto-nationalindkomst.....	17835											
Renter og dividender til udlandet	..	135	..	..	..	..	135	..	..	..	135	135
Renter og dividender fra udlandet	100	..	..	..	..	..	..	100	..	..	100	100
Renter af offentlig gæld til udlandet	..	35	35	..	..	35	35	..	..	..	70	70
tilsammen...	340	18245	13922	..	1685	275	170	100	2503	..	18620	18620
Brutto-nationalprodukt.....	17905											
Transfereringer:												
Renter af indentl. offentlig gæld	..	..	136	..	..	136	..	..	..	..	136	136
Sociale understøttelser m. v....	..	..	870	..	..	870	..	..	..	..	870	870
Direkte personlige skatter.....	..	..	..	1830	1830	..	..	..	..	..	1830	1830
Gebyrer og bøder.....	..	..	..	175	175	..	..	..	..	..	175	175
Opsparing:												
Privat.....	..	..	..	÷ 225	..	..	..	..	÷ 225	..	÷ 225	÷ 225
Offentlig.....	..	..	..	..	..	461	..	..	461	..	461	461
Underskud paa den løbende beta- lingsbalance.....	..	..	..	..	..	..	..	437	437	..	437	437
ialt...	—	—	14928	14928	3690	3690	3518	3518	3176	3176	—	—

Systemet har dog også visse ulemper:

1. Mange af de mest interessante tal fremgår ikke direkte af opstillingen, hvilket som nævnt Departementet har søgt at afhjælpe ved at indføre de væsentligste indkomstbegreber direkte i systemet.

2. Overskueligheden kan mistes, hvis man presser alt for meget ind i opstillingen. Det kan man dog råde bod på ved indførelse af hjælpetabel-ler og særpoststillinger for de enkelte sektorer, idet nationalregnskabet kun i ringe omfang er eller bør være et stivnet skema.

3. Under 4. foran er omtalt restberegningerne. Flere poster kan ikke direkte bestemmes, men fremkommer som forskelle mellem visse indtægts- og udgiftsposter. Det er en gammelkendt sag, at de fejl, som de enkelte poster, der benyttes ved beregning af resterne, er behæftet med, overføres på resterne, og da resterne er mindre, vokser usikkerheden. For eksempel beregnes den private opsparing som en rest, idet den fremgår af følgende sammenhæng: Bruttoinvesteringer $\div$ afskrivninger = nettoinvestering = opsparing. Indenfor opsparingen kan det offentliges opsparing og selskabernes opsparing bestemmes. Forskellen mellem den samlede opsparing og summen af den offentlige opsparing og selskabernes opsparing giver den private opsparing. Denne private opsparing er usikker, både fordi beregningen af afskrivningerne er usikker — den samlede opsparing bliver følgelig behæftet med en vis fejl — og fordi beregningen af selskabernes opsparing også er usikker. Begge de nævnte usikkerhedsmomenter påvirker tallene for den private opsparing.

IV.

Foruden gennem nationalregnskabet kan den økonomiske sammenhæng belyses gennem *økocirk-systemet*¹⁾.

Frisch angiver de økonomiske strømme ved buede linier, således som det vil fremgå af følgende stærkt forenklede model, der er anført til belysning af teknikken.

Strømmene har samme værdi på linierne mellem to punkter. For de reale strømme (vare- eller tjenestestrømme) har man fastsat, at bevægelsesretningen er den samme som urviserens. Værdien af de strømme, der bevæger sig til et punkt, er af samme størrelse som værdien af de strømme, der forlader punktet. Dette fremgår af figuren.

Man ser, hvorledes strømmen på 10 fra d til a deles i punktet a i to strømme, hver på 5. Dernæst deles den ene strøm på 5 fra a til b yderligere i punkt b i to strømme på 3 og 2.

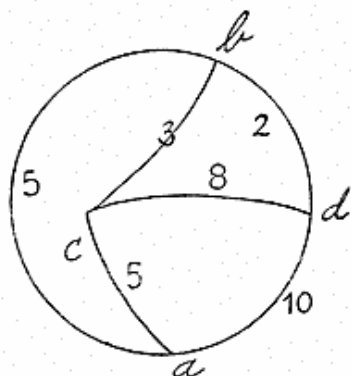
¹⁾ I foråret 1948 blev der fra Oslo Universitets økonomiske institut offentliggjort en redegørelse på engelsk omhandlende økocirk-systemet. Redegørelsen er udarbejdet af Ragnar Frisch, Odd Aukrust og Petter Jakob Bjerve og foreligger i en stencilleret udgave.

Den anden strøm på 5 møder nu strømmen på 3 i punkt c og forlader punktet som en samlet strøm på 8, der endelig i punkt d møder strømmen på 2, således at man er vendt tilbage til udgangspunktet, en samlet strøm på 10, der går fra punkt d til a.

I stedet for at se på strømme efter urviserens bevægelse, kunne man se på strømmene den modsatte vej. Ud fra dette synspunkt bliver strømmene de finansstrømme, der modsvarer de reale strømme. I tilfælde af, at de reale strømme er udtryk for gaver, er det nødvendigt at indføre en forudsætning om en modstrøm af samme størrelse som gavens værdi.

Ved anvendelse af de således nævnte principper er udarbejdet den følgende grafiske fremstilling over de økonomiske strømme i det danske samfund i 1947.

De strømme, der ikke vedrører udlandet, er i den grafiske fremstilling fuldt optrukket, medens strømme, der har tilknytning til udlandet, er »punkterede«. Lagerforøgelse, kapitalforøgelse o. lign. (set fra varesiden) er angivet ved en cirkel. Og som modpært er anført en anden cirkel, der angiver det pengebeløb, der har finansieret lager- eller kapitalforøgelserne.

Venstre side belyser, set fra neden og op efter, vare- og tjenestestrømmene og herunder forholdet til udlandet, forholdet mellem konsum og investering og endelig opsparingen og dens forhold til udlandet og investeringerne her i landet.

Højre side belyser, set fra neden og op efter (altså mod urviserens bevægelsesretning), forholdet mellem indkomstdannelsen indenfor den private sektor og den offentlige sektor og indkomstoverførslerne fra den private til den offentlige sektor og de tilbageførsler, der finder sted. Altså i det hele taget finansstrømme.

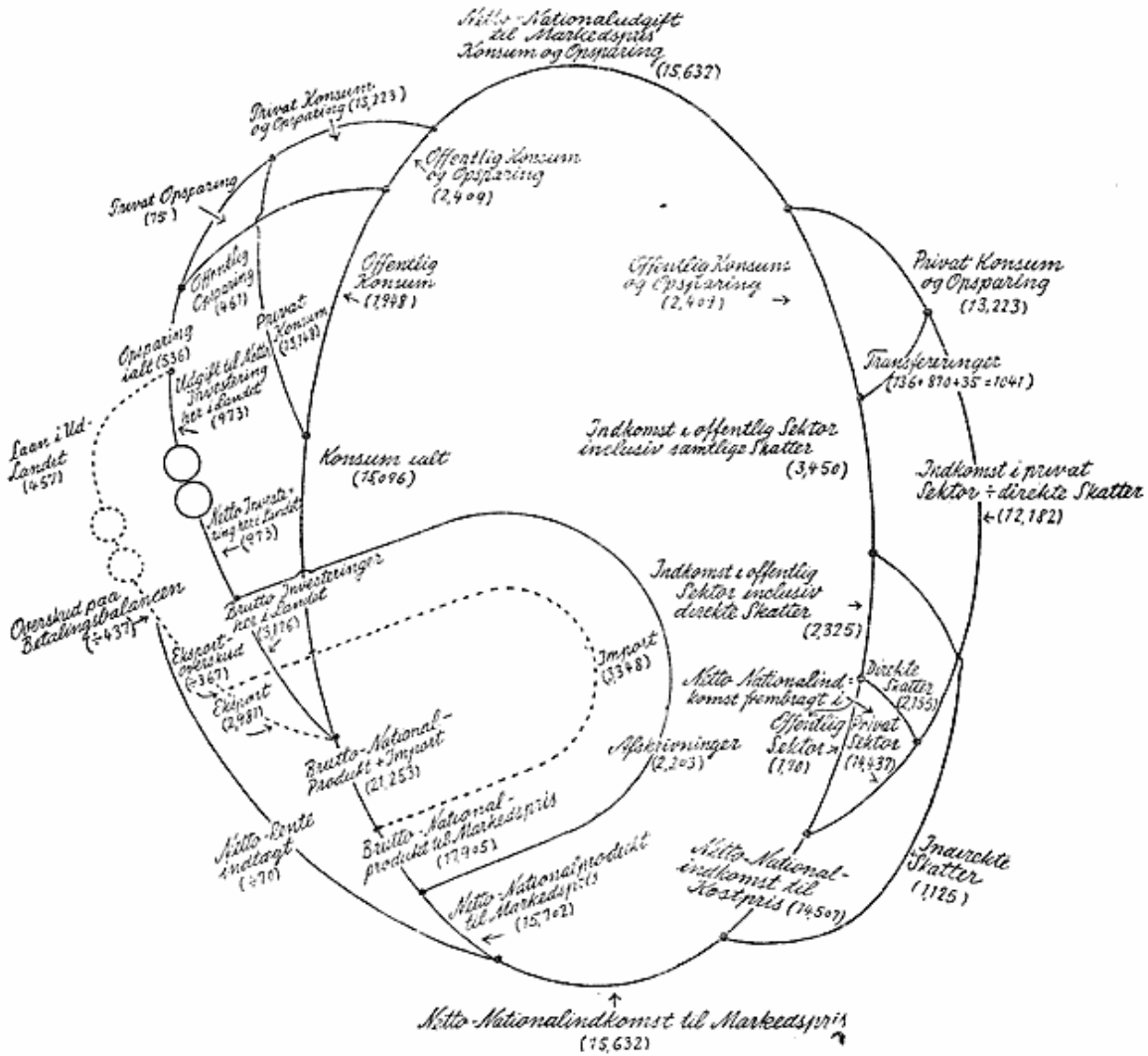
En nærmere gennemgang af systemets anvendelse på danske forhold kan vel ikke anses for nødvendig efter den omtale, som nationalregnskabet har fået i det foregående.

V.

I målsætningen for den økonomiske politik har man gennemløbet forskellige faser i 30'erne og under verdenskrig II, og man har vel i øjeblikket det mål for øje at ville skabe en vis samfundsmæssig balance mellem henholdsvis udbud og efterspørgsel af konsum- og investeringsgoder og på længere sigt bl. a. gennem Marshallhjælpen at foretage den meget påkrævede opbygning, som krigens ødelæggelser har nødvendiggjort. Det er nærliggende, når man opstiller det første mål, at man vil benytte nationalregnskabsopstillingen til en analyse af, i hvilket omfang der fremover findes en sådan

balance, eller om der måtte findes et »inflationsgab«, købekraftoverskud, eller hvad man nu måtte kalde det. Dette fører over i, at man ønsker nationalregnskabsopstillingen anvendt på fremtiden. Man opstiller derfor et

nationalbudget. Et nationalbudget bliver herefter et overslag over hovedposterne i det forventede økonomiske kredsløb.

Det begrebsmæssige indhold er betinget af de formål, man forfølger. Man kan da også skelne mellem tre forskellige overslag, nemlig 1) planbudgettet, 2) prognosebudgettet og 3) programbudgettet.

Ved *planbudgettet* ønskes en vurdering af det forventede udbuds- og efterspørgselsomfang af de slutproducerede varer med særligt henblik på opdelingen på konsum og investering. Det, der interesserer, er den formodede forskel i vurderingen fra efterspørgsels og udbuddets side.

Problemet har været stærkt diskuteret i Sverige, hvor de sidste års øko-

nomiske udvikling, ligesom her hjemme, har været karakteriseret af et misforhold, idet den totale forventede efterspørgsel overstiger det totale forventede udbud, således at der er fremkommet et »inflationsgab«.

Det, som må have interesse ved opstillingen af planbudgettet, er at studere dette inflatoriske pres' formodede størrelse og udviklingstendenser. I Sverige har man søgt en talmæssig belysning af problemet, idet der i Konjunkturinstitutets oversigt over de økonomiske forhold i 1948¹⁾ gives en talmæssig bedømmelse af de formodede forskydninger i »gabet« fra 1947 til 1948.

De forskellige hinanden modvirkende faktorer gennemgås og vurderes statistisk, og man kommer herefter til følgende opstilling.

»Faktorer som öka efterfrågeöverskottet:

	Milj. kr.
Minskning av importöverskottet	1.400
Barnbidrag, höjda folkpensioner, skattesänkning	1.000
Ökning av löne- och jordbruksinkomster	1.500
Summa	3.900

Faktorer som minska efterfrågeöverskottet:

Produktionsökning	300
Frivilligt sparande på folkpensioner och barnbidrag etc.	200
Frivilligt sparande samt marginalsatt på höjningen av löne- och jordbruksinkomster	500
Upphörende av lagerökning*)	500
Minskade investeringar	450
Ökade indirekta skatter minus ökade subventioner	250
Redan inträdd prisstegring på konsumtionsvaror	500
Ytterligare nu förutsedda prisstegringar motiverade av redan inträffade kostnadsstegringar	200
Summa	2.900
Differens	1.000

*) Under 1947 ökade lagren med 500 milj. kr. Om lagren under 1948 hållas oförändrade innebär detta en minskning av efterfrågan med detta belopp i förhållande till föregående år«.

»Inflationsgabet« synes herefter förøget med ca. 1 milliard kr., men det understreges kraftigt, at usikkerheden på tallene er meget betydelig.

Med udgangspunktet i denne opstilling har professor Erik Lundberg taget spørgsmålet om inflationsanalyse og økonomisk teori op til nærmere behandling²⁾.

Han fremhæver, som også foran nævnt, at de forskellige identiteter, man kan opstille over samlet udbud og samlet efterspørgsel og over opsparing

1) Denne oversigt er udarbejdet af det af statsråd Karin Kock ledede nationalbudgetudvalg.

2) Inflationsanalys och ekonomisk teori, Ekonomisk tidskrift nr. 3, september 1948.

og investering ved hjælp af nationalregnskabet m. v., i og for sig ikke forklarer noget om årsagssammenhængen. Han henviser derfor til, at man i højere grad bør indføre det Keyneske tankeskema i sine betragtninger, idet man derigennem kan komme efter årsagsforklaringer og årsagssammenhænge. Lundberg omtaler ganske kort de »s. k. fundamentale ekvationer« fra »Treatise on Money« og påpeger, at det originale i opbygningen ligger i, at nettoindkomsten hos Keynes opdeles i en del, der svarer til de normale produktionsomkostninger og med tillæg af normale gevinster m. v. og resten som giver sig udtryk i de unormale, ikke forventede gevinster eller tab. Man får derfor bl. a. følgende ligninger.

Nettonationalindkomsten (N) = Normal indkomst (E) + unormale, ikke forventede gevinster eller tab (Q).

Investeringerne (I) = Nettoopsparingen (S) + Q.

De faktiske realiserede gevinster giver derfor udtryk for mangelen på ligevægt, og denne henføres til spændingen mellem investeringer og opsparing.

Nu vil det Keyneske skema i dets forenklede form dog ikke strække til, hvorfor man på forskellig måde må udbygge det. Tænker man sig en sådan udbygning af skemaet, således som det nærmere omtales i Lundbergs artikel, og tænker man sig samtidig at ville anvende det til en kvantitativ analyse, gør Lundberg opmærksom på, at dette kan være meget farligt, idet de koefficienter, der går ind i det ligningssystem, man vil benytte, er usikre, bl. a. fordi de førkrigs erfaringer, man har, ikke kan og bør benyttes på efterkrigstiden. Man kan derfor meget let komme til at drage konklusioner, der bliver væsentlig mere usikre og fejlagtige, end hvis man anvender en sædvanlig »litterær« common-sense-bedømmelse. Hertil kommer, at i mange tilfælde har man ikke engang tidligere statistiske data at drage nytte af. Han siger da også herom, synes det, meget træffende:

»I flertalet fall (beträffande vinsternas, utrikeshandelns, investeringarnas, de offentliga utgifternas, lönenivåns sammanhang med nationalinkomst och andra faktorer) saknar vi helt enkelt tillräcklig historisk och statistisk erfarenhet för att konstruera användbara samband. Detta betyder givetvis icke, att vi uppger föreställningen om kausala sammanhang i den ekonomiska utvecklingen, utan endast att vi inte anse oss ha tillräckligt många fall av »ungefär« samma ekonomiska situation som i dag för att bilda oss en statistiskt preciserbar uppfattning om ifrågavarande sammanhang. Våra erfarenheter hänföra sig mest till mer »normala« situationer, men även i fråga om dessa är det erfarenhetsbestämnda underlaget otillräckligt eller ofullständigt analyserat — såsom de amerikanske prognoserfarenheterna synas visa. Däremot räcker nog våra erfarenheter i allmänhet till för den blygsammare uppgiften, att med stöd av systematiskt tänkande efter modeller av Keynesiansk typ ge en kvalitativ karakteristik av utvecklingstendenserna.«

Nu skal det på ingen måde forstås således, at han bryder staven over den kvantitative analyse. Herom siger han bl. a. følgende:

»Härmed vill jag givetvis inte ha sagt att Keynesiansk analys på grundval av nationalräkenskap borde undvikas. Tvärtom måste man beteckna den överallt snabbt framväxande nationalinkomststatistiken, vilket skett i huvudsak under de senaste 10 åren, som en epokegörande händelse för ekonomisk forskning. Ett ömsesidigt sammanhang har därvid utspelats mellan den ekonomiska utvecklingen (erfarenheterna under 30-talets depression och krigsårens och efterkrigstidens inflation), teoribildningen av den Keyneska typen, den allmänna ekonomisk-politiska uppfattningen om central planering och kontroll samt framväxten av nytt statistiskt material av nationalräkenskapskaraktär. I den begripliga entusiasmen bland politiker och ekonomer inför »the new outlook« glömmar man emellertid lätt de begränsningar i möjligheterna att förstå sammanhangen i den ekonomiska utvecklingen, som nationalräkenskapsanalys måste innebära. Man överskattar lätt värdet av den kunskap om det ekonomiska lägets natur, som manipulationer med nationalräkenskapens siffror ger oss. De påtagliga misstagen i bedömningen av utvecklingstendenserna och därav följande misstag i den ekonomiska politiken, som efterkrigstiden erbjuder exempel på i ett flertal länder, sammanhänger nog nära med överskattningen av kunskapsinnehållet hos ifrågasvarande typ av analys«.

Det er muligt, at Lundberg ser noget for pessimistisk på problemerne, men enhver, der beskæftiger sig med nationalbudgettering, bør sikkert være lydhør overfor de betragtninger, som Lundberg har anført i den omtalte artikel.

Ved *prognosebudgettet* begrænser man sin opgave til at sige noget om det forventede forløb i den økonomiske udvikling. Det drejer sig altså om en ekstrapolation på givne data. Det skal indskydes, at i den dirigerede økonomi, vi befinder os under, vil en del af de data (balanceplan, finanslov m. v.) man går ud fra, være betinget af den målsætning, man hidtil har stillet sig, og i den forstand er følgelig prognosebudgettet samtidig et programbudget. Den ekstrapolation, der skal foretages, vil naturligvis være usikker, idet ingen endeligt kan sige noget sikkert om, hvorledes den økonomiske udvikling vil blive. Dette medfører, at man må stille det krav til dem, der opstiller et prognosebudget, at de nøje præciserer de forudsætninger, der arbejdes med, og at de i gørligt omfang betoner usikkerheden på analysen.

Dernæst kunne man yderligere tænke sig, at der i budgettet diskuteredes alternative udviklingsmuligheder, således at man derigennem yderligere betonedede det betingede i sådanne budgetopstillinger.

Endelig vil det være rimeligt, at man i gørligt omfang fører budgetterne à jour i årets løb, således at man stadig har tilstrækkelig føling med de ændringer, der måtte være sket og som har ændret de forudsætninger, man har arbejdet med ved den oprindelige budgetlægning.

I prognosebudgettet må udbud og efterspørgsel stemme overens. Her bliver ikke plads til »gab«, idet dette må være udfyldt gennem forventede prisstigninger m. v. Den svenske nationaløkonom Ingvar Ohlsson har ud-

trykt denne tankegang på en elegant og paradoksal måde ved at sige »En sådan prognos kan något tillspetsset kallas för en ex-ante-beräkning av ex-post-situationen«.

Statsmagten må være interesseret i sådanne prognoser, men det er ikke givet, at statsmagten vil ønske den udvikling, som en sådan prognose måtte vise. Statsmagten vil under en dirigeret økonomi i et betydeligt omfang føle et medansvar og vil derfor, såfremt den forventede udvikling ikke svarer til den ønskelige udvikling, skitsere et program for, hvorledes visse ønskemål kan blive opfyldt. Fra et prognosebudget er man herigennem kommet over i *programbudgettet*. Det program, der opstilles, vil være betinget af mange forskellige forhold, dels af den økonomiske situation, man befinder sig i, dels af den siddende regerings økonomisk-politiske anskuelser.

Havde man eksempelvis i begyndelsen af 30erne opstillet et programbudget, ville målsætningen vel først og fremmest have været en begrænsning af arbejdsløsheden. Senere i 30erne ville denne målsætning have forskudt sig i retning af at opretholde så stor beskæftigelse som muligt, idet man ville have undersøgt, ved hvilke midler man ville kunne have søgt den »permanente« struktur-arbejdsløshed afskaffet. Det er derfor så naturligt, at de nationalbudgetter, der er udarbejdet efter krigen, har drejet sig om genopbygningen.

Målsætningen vil som nævnt også være betinget af, hvilken regering man har siddende, og af om denne er politisk stærk nok til at gennemføre sin målsætning. Man har jo eksempler på, hvorledes målsætningen kan forskydes ganske væsentligt, hvis den siddende regering mener — forud for et valg — at den eventuelt står over for at miste sit flertal. Den ideologiske målsætning vil da blive skudt i baggrunden til fordel for en målsætning af en væsentlig mere almen, men ogsaa ofte mere udvandet karakter.

Uanset hvorledes målsætningen bliver, må man, forekommer det mig, hilse med glæde, at man gennem nationalbudgettet søger at gøre sig visse talmæssige forestillinger om den fremtidige økonomiske udvikling. Men man skal dog sikkert ikke presse mere ud af denne analyse, end den kan bære, således som det er betonet af Erik Lundberg.